

3. MINÄ - URHEILIJA?

- URHEILUKOKEMUKSESTA URHEILIJAIKENTITEETTIIN

Urheilukokemus

Istun tuvan nurkassa hiljaisena. Mieltäni kaivertaa kysymys saisinko, voisinko minäkin? En uskalla lausua ajatusta ääneen. Luotin siihen, että aikeeni ja toiveeni näkyvät minua katsomalla. Aina eivät vanhemmat kuitenkaan huomanneet mitään. Tällä kertaa isäni kuitenkin ymmärsi yskän. "Haluaisitko mennä niihin hiihtokilpailuihin?" Nyökkään ujona, sillä en oikein itsekään tiedä uskaltaisinko lähteä kilpailuihin, joissa on koko suuren hiihtopitäjän nuoret hiihtäjät. Päätämme mennä kisoihin mukaan, jos järjestäjät hyväksyvät jälki-ilmoittautumisen.

Minua jännittää. Koulun piha kuhisee touhuavia hiihtäjänalkuja, joilla näyttää olevan kokemusta tällaisista kilpailuista. Pääsen kilpailuun, vaikka sopivaa sarjaa ei löytynytäkään. Joudun hiihtämään kaksi vuotta itseäni vanhempien poikien seurassa. Kilpailussa on parilähtö ja joudun heti ensimmäiseen pariin.

Onneksi on hyvä keli, voitelu ei tuota ongelmia. Lipsuvat sukset ovat pahinta mitä tiedän. Jännitän valtavasti, vatsaa kouristaa ja lihakset tuntuvat voimattomilta. Ajattelen kolmen kilometrin matkaa - kuinka jakaisin voimani? Entä jos parini on minua hurjan paljon parempi tai jos hän on huonompi? Mistä tiedän kuinka kovaa jaksan ja pystyn hiihtämään? "Ladulla kaikki selviää", selvittää ja rauhoittelee isäni minua. Hän on entinen kilpahiihtäjä. Se ei minua auta, haluaisin tietää enemmän etukäteen.

Parini päässä on karvalakki. "Tuo minun on pakko voittaa", ajattelen, vaikka hän näyttää varsin vahvalta. Päätän, että annan hänen mennä aluksi edelläni ja kyttään takana ohitusta.

Lähtö. Kiihdytys ja jännitys sen kuin lisääntyy. Mennäkö edellä vai jäädäkö jälkeksi? Hiihdämme metsän reunaan rinnakkain, siellä ladut yhdistyvät ja hiljennän vauhtia. Mene, mene, ajattelen mielessäni. Niin ajattelee hänkin. Ei suostu menemään. Säikähtäneenä - eihän vauhtia voi pysäyttää - puikahdan etummaisiksi.

Nyt tasaista vauhtia, tasaista vauhtia - miksi hengitys tahtoo salpautua? Yritän rauhoitella itseäni ja mietin, miten huippuhiihtäjät tyylittelevät. Ei onnistu, jännitys pakahduttaa ja karvalakkikaveri seuraa koko ajan perässä. Onneksi perässä vielä.

Jään ylitys ja peltoaukea, tuulee, on raskasta. Yht'äkkiä joku on aivan takanani, pyytää latua - ei kai? Ei. Se oli toisesta parista, numero kolme. Ne saivat jo nyt kiinni!

Yritän perään, mutta se on turhaa. Pian toinenkin menee ohitse. Onneksi ovat paljon isompia - ei tunnu niin pahalta. Taas metsään, vilkaisu taakse, parini on jäänyt aivan pikkuisen -minulle tulee kiire. Nyt lisää etumatkaa. Kumpare, pahus joku tulee takaa, pyytää latua. Pakko antaa, vaikka paikka on paha. Ohi menee viitonen ja -yllätyksekseni - myös karvalakkiparini. Nyt minulle vasta kiire tuli, vauhtia suksiin. Alamäki, äkkiä perään. Ei, sukki lipsahtaa katajapensaaseen väärälle puolelle, horjahdan ja putoan takapuolelleni. Parini lipuu karkuun.

Nousen ylös ja yht'äkkiä olen rauhallinen. Unohdan itseni, kun leimaan katseeni edessä siintävään karvalakkiin. Päätän siitä hetkestä, että periksi en anna, vaan yritän kaikkeni. Suuntaan toimintani nyt itsestäni ulos, en enää itseäni. Alan hiihtää niin kuin koulumatkalla tai harjoituslenkillä. Seuraan vain latua ja edellä menevää karvalakkia, joka jo katoaa pois näkyvistäni, kun yhä useammat pojat menevät ohitseni. Lopulta ajattelen, että on vain hyvä, jos pääsen pois ladulta.

Kun saavun pienelle aukeamalle, olen aivan lopussa. Kaksi kaveria ohittaa minut hurjasti hiihtäen, karvalakkia ei näy. Puserran eteenpäin. Alamäki ja metsä, taas aukealle, nyt suuremmalle. Matkan täytyy olla jo loppuillaan. Ladun vieressä on kummisetäni poika, jonka kanssa tulin kisoihin. Hymyilen valjusti, mutta hän kannustaa ja nostaessani katseeni näen karvalakin aivan edessäni. Herään henkiin. Ehkä en jää viimeiseksi...

Alkaa vimmattu taistelu. Olen väsynyt, mutta niin on karvalakkinen poikakin, sen huomaan. Viuhdon ankarasti, välimatka lyhenee jatkuvasti. Aukean loppuun mennessä olen melkein tasoissa - paljonkohan matkaa vielä on?

Ylämäki, jossa annan kaikkeni - tulloon vaikka mikä. Pääsen rinnalle, rimpuilen ohi. Karvalakkinen on täysin uupunut, ymmärrän häntä hyvin. Ohitukseni jälkeen hän pysähtyy melkein tyystin. Maali on onnekseni myös saman mäen päällä. Tulen urheasti maaliin ja yritän sauvoa tyylikkäästi - enhän jää viimeiseksi. Näen isäni ja kummisetäni myhäilemässä ymmärtävästi.

Numerolappu pois ja mehulle. "Poika on ihan valkea kasvoiltaan, mutta eihän se ole ihmekään, kun leikkauksesta ei ole vielä kahta vuotta", kuulen isäni selvittävän jollekin tutulle. En tiedä mitä ajatella. "En jäänyt viimeiseksi", on tärkeintä, "en nannut tyystin".

Näin karvalakkipoikaa joskus satunnaisesti kaupungilla ja kiitin häntä hiljaisesti, sillä minä rupesin myöhemmin hiihtämään kilpaa. Häntä en koskaan enää nähnyt kilpailuissa, vaikka hän hävisi vain muutaman metrin ja oli kilpailun viimeinen. Hänen ansiostaan minä en hävinnyt.

Kokemuksellisuudesta

Psykologiatieteet ovat olleet eniten kiinnostuneita ihmisten omista kokemuksista, sosiologit ovat pysytelleet yhteisöjen, kulttuurin ja rakenteiden tutkimuksessa. Tieteenalarajat ovat kuitenkin häilyviä, koska kokemukset saadaan aina tietyissä kulttuurissa ja ne myös tulkitaan tuon kulttuurin antamin välinein. Autenttinen kokemus lienee illuusio. Tarkoitukseni on kirjoittaa omista urheilu- ja liikuntakokemuksistani tuodakseni näkyviin joitakin (urheilija)identiteettiäni rakentaneita kokemuksia. Jälkikäteen kirjoitettu teksti pitää aina sisällään tulkintaa eri muodoissaan, kielen käytön konventioina, tahattomina omista lähtökohdista lähtevinä tulkintatapoina, mutta myös enemmän tai vähemmän tietoisina tulkintoina omasta elämästä, muista ihmisistä ja koko kulttuurista. Eräänä lähtökohtana on se, että kulttuurin tutkimuksen yksikkö voi olla yhtä hyvin yksilö kuin ryhmä ja että kielessä (teksteissä) näkyy yksilön kokemuksen lisäksi kulttuurista rakenteista, joka on meidän kaikkien yhdessä jakamaa (vrt. Hoikkala 1989, 72).

Pienet muistikuvat, joita Walter Benjamin on tallentanut omasta lapsuudestaan, kertovat kokemuksista, joihin on tiivistynyt jotakin hyvin henkilökohtaista, mutta myös historiallista. Benjaminin muistikuvien takaa löytyy näkökulma hänen omaan elämäänsä, hänen asemaansa muuttuvassa yhteiskunnassa, kaupungissa, maailmassa. Hän on tallentanut katoavaa ympäröivää todellisuutta, mutta katoamatonta yksityistä todellisuutta, identiteettinsä rakennuspuita. (Benjamin 1989, 11-29)

Kun Ernst Bloch kirjoittaa ennakoidusta todellisuudesta eli konkreettisista utopioista, niin hän tarkoittaa ihmisten mielissä olevaa ajatusta tulevaisuudesta, joka on parempi ja laadullisesti muuttunut, mutta silti mahdollinen. Tulevaisuus voi Blochin mukaan näyttäytyä myös praktisena kädestä suuhun elämisenä tai täysin abstrakteja päiväunia sisältävänä tyhjänä unelmana. Konkreettinen utopia sisältää ei-vielä-tiedostetun ja ei-vielä-tulleen tulevaisuuden, joista tiedostus on ihmisen ominaisuus ja tuleva yhteiskunnan ominaisuus. Blochin tarkoittamassa mielessä ihmiset voivat ennakoida ja suunnitella parempaa maailmaa, jos myös yhteiskunnassa on samansuuntaisia tendenssejä olemassa. Ilman toista ei ole toistakaan. (Bloch 1985, 22-33)

Esa Sironen on Blochia mukaillen analysoinut urheilun "hyviä silmänräpäyksiä". Sironen on löytänyt urheilusta ennen kaikkea tasa-arvoisuuden periaatteen kantavan voiman. Urheilussa alemmat luokat ja toinen sukupuoli voivat saavuttaa egaliteen (tasa-arvo), vaikka fraternite (veljeys) ja liberte (vapaus) ovatkin vielä toteutumattomia utopioita porvarillisen vallankumouksen teemoista. (Sironen 1984, 266-271)

Urheilu- ja liikuntakokemuksista

Liikunnassa ja urheilussa kokemukset ja elämykset ovat varmasti hyvin yleisiä ja voimakkaita, koska niistä puhutaan paljon ja ne aiheuttavat ristiriitaisia keskusteluja mm. koulun liikuntakasvatuksesta lehtien yleisönosastoissa. Kauno- ja tietokirjallisuutta aiheesta on kuitenkin yllättävän vähän (vrt. Salonen 1988), sen sijaan lehtiartikkeleita, radio- ja televisioselostuksia sekä reportaaseja on ylettömän paljon ja monet legendaariset urheilutoimittajat ovat elävällä kielenkäytöllään, metaforillaan ja tunteisiin vetoavalla

äänenkäytöllään vaikuttaneet yhteiseen perintöömme, jonka avulla olemme oppineet tulkitsemaan urheilun olemusta. Tämän tutkielman kannalta selostukset ja katsojana toimineiden kirjoitukset eivät ole olennaisia, koska tarkoituksena on porautua urheiluslangin ja yksinkertaistavien kliseiden taakse urheilijan henkilökohtaiseen kokemukseen ja niihin merkityksiin, joita urheilemisella yksilölle on. Suomessa on Jukka Pakkanen (1984; 1987; 1990) muutamissa kirjoissaan pystynyt tavoittamaan urheilevan yksilön kokemus- ja elämysmaailmaa niin kuin se - ainakin minulle - usein ilmenee. Urheilu- ja elämysmaailmaa ja jopa sen aikana ajatelluista asioista muodostuu inhimillisiä ristiriitoja sisältävän elämän aineksia, joissa urheilun merkityksellisyys avautuu lukijallekin läheisenä. Urheilu sisältää Pakkasen kirjoissa syvällisiä elämänvalintoihin vaikuttavia tekijöitä itsekunnioituksesta ryhmässä menestymiseen, valmentaja-urheilija -suhteesta parisuhteeseen ja menneisyys-tulevaisuus, odotukset-pettymykset -akselien välistä kiihkeää värähtelyä.

Urheilussa ja liikunnassa saatavat ruumiinkokemukset ja elämykset voi alustavasti jakaa neljään kategoriaan (vrt. Sironen ja Tiihonen 1989, 160-163):

1. sosiaalisesti hyväksytyksi tulemisesta johtuvaan,
2. taitavuudesta ja osaamisesta johtuvaan,
3. ruumiillisesta (biologispohjaisesta) hyvästä olostä johtuvaan ja
4. haltioitumisesta johtuvaan

Kokemuksellisuus ja elämyksellisyys on luettelossa käsitetty hyvinä elämyksinä, mutta yhtä hyvin kokemukset ja elämykset voivat olla päinvastaisia, jolloin negatiiviset reaktiot ovat vastaavasti yhtä voimakkaita - ellei voimakkaampiakin - kuin positiivisessa tapauksessa.

Analysoitaessa liikunnan ja urheilun kokemuksia ja elämyksiä täytyy tarkastellun tilanteen ja kokemuksen lisäksi tarkastella kokijan omaa tulkintahorisonttia - miksi hän esimerkiksi pitää maratonjuoksun aiheuttamasta kärsimyksestä? (Roos 1989, 20).

Oma käsitykseni on, että ihmisten tulkinnat fiksoituvat helposti tiettyjen peruskokemusten ja niille sinä hetkenä annettujen merkitysten ympärille. Näin selittyisivät joidenkin jatkavan esimerkiksi kilpailullisissa lajeissa saatuaan kilpailusta/lajista hyviä, elähdyttäviä kokemuksia. Urheilun ja liikunnan vastustajilla nämä kokemukset ovat tämän kaavan mukaan yleensä huonoja, kurjia ja epäonnistuneita. En kuitenkaan väitä, että nämä hyvät/huonot kokemukset täytyisi saada lapsena tai edes nuorena, vaan uskon, että ihminen kykenee oppimaan ja myös kokemaan voimakkaasti koko elinikänsä. Urheilun kannatus tai vastustus voi tietysti olla myös tietoisempaa ja pohjautua vain tietopuolisiin argumentteihin esimerkiksi moottoriurheilun saastuttavasta vaikutuksesta tai jääkiekon raaistavasta vaikuttavuudesta, mutta edellä mainittu pätee, jos ajatellaan suhtautumista tietyn lajin - tai yleisemminkin urheilun tai liikunnan - aktiiviseen harrastamiseen. Kyseessä on tietyn hyvän/huonon liikuntakokemuksen jatkuva metsästys tai välttely. Tarkempi analyysi osoittanee tässäkin tutkielmassa sen kuinka ruumiinkokemusten ja elämysten tulkinnat ovat riippuvaisia monista tietoisista ja tiedostamattomista valinnoista tai pakoista, joita elämän eri vaiheissa kohtaa.

Kokemuksen analysointi - urheilijaminän synty

Jännitin ensimmäistä hiihtokilpailuani monesta syystä. Jännitykseni ei johtunut kokonaan halusta osallistua tavanomaisuudesta poikkeavaan arjen ylittävään kokemukseen

- vaikka se elikin minussa voimakkaana - vaan kyseessä oli myöskin testi, joka kohdistui ruumiillisuuteeni, kyvykkyyteeni, hyväksyttävyyteeni ja identiteettiini. Selvästikin urheilamisen ja kilpailemisen taikamaailma näyttäytyi minulle haluttavana, kiihottavana ja uusia elämyksiä tarjoavana. Pekka Tiilikaisen tai Paavo Noposen selostaessa urheilussa syntyivät sankarit, tietysti myös epäonnistuneet lurjukset, mutta heroisuus ja kanssaihmisten ihailu olivat päällimmäisenä mielessäni valmistautuessani ensimmäiseen kilpahiihtooni.

Urheilemisessa on aina kyse jonkinasteisesta suorittamisesta tai saavuttamisesta (achievement). Henning Eichberg (1987, 55) jakaakin liikuntakulttuurin suoritusurheiluksi, terveystiikunnaksi ja ruumiinkokemuksiksi. Ensimmäinen kilpailuhiihtoni oli raju testi ja kilpailusuoritus, jossa ruumiillinen suorituskykyni joutui koetukselle ilman leikinomaista pehmenystä. Kilpailusta on jäänyt selvä muistijälki mieleeni ja ruumiiseeni, koska tajusin heti kilpailun jälkeen miten suuren riskin olin ottanut lähtiessäni mukaan kilpailuun. Riski oli sitäkin suurempi, koska olin kärsinyt synnyntäisestä sydänviasta viisivuotiaaksi asti, johon mennessä en ollut kyennyt juurikaan fyysisiin suorituksiin. Kilpailu osoitti minulle kaikesta huolimatta sen, että ruumiini - ja minä itse - oli kelpollinen.

Minä halusin palavasti olla yhtä hyvä kuin muut urheilussa. Asia oli myös isälleni tärkeä asia. Isäni oma urheilu-ura (hiihto) oli katkennut perheen perustamisen, kovan työnteon, välineiden huonouden ja sairastelun vuoksi. Oli luonnollista, että hän siirsi toiveensa meihin lapsiin, joista seitsemän vuotta minua vanhempi siskoni täyttikin toiveita harrastamalla kilpahiihtoa - ja saamalla samalla erikoisaseman sisarusparvessa. Lasten urheiluharrastusten kautta vanhempani saattoivat myös jatkaa luonnollisesti

hiihtäjäystäviensä tapaamista, jotka myös toivat lapsiaan hiihtokilpailuihin. Vanhempien ylenmääräinen innostus lapsiensa menestymiseen urheilussa ei tästä syystä ole vain oman keskeneräiseksi jääneen urheilu-uran kompensatiota, vaan se voi olla myös tavata - ja löytää uusia - ystäviä, kokea sosiaalinen ilmapiiri, johon on tottunut ja se on hyvä keskustelunaihe ja kertomusten virittäjä elävyytensä, mutta samalla - poliittisessa mielessä - neutraalisuutensa ansiosta.

Kokemus kilpailutilanteesta; siitä miten valmistaudutaan hiihtoon, kuinka hiihdetään tosissaan, miten suhtaudutaan voittoon tai tappioon, on erikoinen, koska se vaatii erilaisia kompetensseja - hermojen hallintaa, sopivia käyttäytymiskoodeja, ruumiin rasituksen tuntemista ja tunteiden osoittamisen ja hillitsemisen kykyjä. Kilpailutilanne onkin oivallinen sivilisoitumisen tiivistymä (vrt. Peltonen 1989, 259-262), koska kaiken pitää mennä tietyn kilpailuihin sopivan etiketin mukaan, joka on kirjoittamaton, mutta näkymättömydessään ankara: huonosti voidelluista suksista ei saa kiukutella, vaikka se on sallittu selitys; keskeyttää ei saa, koska se on periksiantamista; voitosta ei saa liikaa iloa eikä tappiota saa ottaa liian raskaasti; harjoittelu on tärkeää, vaikka sen määrää pitää vähätellä jne. Kilpailutilanne vaatii edellä mainittujen kykyjen hallintaa, tietynlaisia minäntekniikkoja, joiden avulla rakennetaan psykologisesti ja sosiaalisesti kestävästä ihmistä, joka pystyy myös ruumiillisiin huippusuorituksiin. Jo heti ensimmäinen kilpailukokemukseni opetti minulle joitakin noista tekniikoista.

Ensimmäisen kilpailukokemukseni jälkeen olin tavallaan vihkiytynyt urheilun maailmaan ja samalla olin rakentanut palasen urheilijaidentiteettiäni, jota olin toiveissani koonnut kuin palapeliä lukemalla lehtien urheilusivuja, kuuntelemalla ja katsomalla urheilukilpailuja. Omassa kertomuksessani konkreettisena utopiana esiintyinkin urheilijan

identiteetti, joka antaisi minulle vapauden tehdä, mitä itse haluaisin - pääsisin kiertämään maailmaa ja nauttimaan arvonannosta, joka urheilumyönteisessä kulttuurissamme varataan vain huippu-urheilijoille. Se tuli mahdolliseksi, koska en hävinnyt. Mihin olisinkaan hävinnyt, olisinko kadonnut urheilun maailmasta vai kokonaan - totaalinen häviö? Sellaisiakin varmasti on, sillä mihin katosi karvalakkipäinen poika? Toinen asia on sitten se, mikä olisi ollut vaihtoehdoni urheilijaidentiteetille, sillä 1960-luvulla ei maalaisyhteisössä työväenluokan parissa paljon muita hyviä vaihtoehtoja ollutkaan.